

Oliver Nikolić¹

NAKNADA ŠTETE I JURISPRUDENCIJA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Sažetak: U članku autor daje prikaz instituta naknade štete kroz prizmu jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava. Da bi se dobio pravi uvid u pravno uređenje naknade štete, odnosno pravičnog zadovoljenja pored Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i malobrojnih akata Saveta Evrope, neophodno je sagledati pre svega jurisprudenciju Suda. Međutim, upravo u praksi Suda se vidi disproporcija različitih sudskih tumačenja i presuđivanja u pogledu naknade štete. Ujednačavanje jurisprudencije i pravno ojačavanje uređenja instituta pravičnog zadovoljenja, bi predstavljao pravi put ka poboljšavanju zaštite prava propisane Konvencijom i sistema pravičnosti.

Ključne reči: naknada štete, pravično zadovoljenje, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropski sud za ljudska prava, jurisprudencija

1. Uvodne napomene

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu Konvencija) je međunarodni ugovor koji predstavlja kolektivni garant osiguranju određenih prava i sloboda proklamovanih još u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravim Ujedinjenih Nacija, i potpisana je 4. novembra 1950. godine u Rimu, od strane petnaest država članica, a stupila na snagu tri godine kasnije, 3. septembra 1953. Sama Konvencija "ustanovljava ne samo najuspešniji svetski sistem međunarodnog prava za zaštitu ljudskih prava, već i jednu od najnaprednijih formi bilo koje vrste međunarodnih pravnih procesa,²

Konvencija je uspostavila i mehanizam koji obezbeđuje sprovođenje obaveza koje su preuzele države ugovornice³, a neophodna reforma tog kontrolnog mehanizma je ostvarena potpisivanjem Protokola 11. Konvencije. Stupanjem na snagu Protokola 11, dotadašnje institucije koje su obezbeđivale poštovanje obaveza iz Konvencije, tran-

¹ Doc. Dr Oliver Nikolić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd

² M. Janis, R. Kay, A Bradley, *European Human Rights Law*, Oxford University Press, Oxford 2008, 3.

³ Konvencija je uspostavila i mehanizam za sprovođenje obaveza koje su preuzele države ugovornice, a ova uloga je bila poverena trima institucijama i to: Evropskoj komisiji za ljudska prava koja je ustanovljena 1954. godine, Evropskom sudu za ljudska prava (ustanovljen 1959. godine) i Komitetu ministara Saveta Evrope.

sformisane su u "novi, Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu Sud), koji je počeo je sa radom 1. novembra 1998, dok je stari Sud prestao da radi 31. oktobra 1998.⁴

Pravo na naknadu štete, odnosno pravično zadovoljenje pred Sudom (u radu se analizira isključivo rad Evropskog suda za ljudska prava) je pravno regulisano pre svega Konvencijom, a i Poslovnikom Suda iz 2016. godine, dok su dodatne informacije i objašnjenja pružena u dokumentu pod nazivom Praktično uputstvo zahteva za pravično zadovoljenje iz 2016. godine. Nigde u Konvenciji i ostalim aktima se ne pominje direktno pravo na naknadu, već isključivo pravično zadovoljenje (*just satisfaction* na engleskom, odnosno *satisfaction équitable* na francuskom), međutim pod tim se podrazumeva institut naknade štete. Ako shvatimo da je pravo naknade štete pred Sudom objašnjeno samo članom 41. Konvencije, uvidamo šturost i nejasnoću formulacije i faktičko prepuštanje Sudu da se sam odredi prema konkretnom slučaju. Sud je u jurisprudenciji svojim tumačenjem na neki način razradio i proširio same odredbe Konvencije, doduše ne uvek i dosledno. Tako da "istinska sadržina Konvencije danas leži u kazuističkoj jurisprudenciji, što stvara potrebu za tumačenjem sudske prakse Suda - umesto apstraktnih odredaba same Konvencije,⁵. Zato možemo da primetimo da princip naknade štete, kakvog ga primenjuje Sud, se najbolje vidi kroz njegovu jurisprudenciju.

Sud ima nadležnost odlučivanja o naknadi štete u dva slučaja i to u vezi sa članom 33. Konvencije, kada se kao stranke u sporu javljaju Visoke strane ugovornice, odnosno države koje su potpisale Konvenciju i u vezi člana 34. Konvencije, kada pojedinačnu predstavku podnosi svaka osoba, nevladina organizacija ili grupa lica koje smatraju da su im povređena prava iz Konvencije ili Protokolima uz nju.

2. Pravno uređenje instituta naknade štete pred Sudom

Pravično zadovoljenje, odnosno naknada štete kako je regulisana članom 41. Konvencije, propisuje da kada Sud utvrdi da je došlo do povrede nekog prava koje je zagarantovano Konvencijom, odnosno Protokolom uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci. Znači Sud neće dodeliti automatski naknadu štete kada utvrdi kršenje zagarantovanih prava Konvencijom ili Protokolima uz nju. Osim kratkog objašnjenja naknade štete koje je sadržano u jednom članu Konvencije, dodatna pojašnjenja treba tražiti u Poslovniku Suda. Tako pravilom 60. Poslovnika Suda kaže da podnosilac predstavke koji želi naknadu štete na osnovu člana 41. Konvencije, a pri tome da je Sud konstatovao povredu njegovih Konvencijom zaštićenih prava, mora da prosledi poseban zahtev za to. Ako pogledamo jurisprudenciju Suda, ima brojnih slučajevima kada aplikant nije tražio naknadu štete, ali mu je Sud

⁴ O. Nikolić, "Izbor i status sudija Evropskog suda za ljudska prava – teorijska i komparativno-pravna analiza" *Strani pravni život* 1/2014, 32.

⁵ B. Zupančič, *The Owl of Minerva – Essays on Human Rights*, Eleven International Publishing Utrecht 2008, 371.

pozivajući se, uglavnom, na načelo pravičnosti ipak dodelio (*Selçuk and Asker v. Turkey*, no. 12/1997/796/998-999, presuda od 24. aprila 1998. ili *Celik and Yildiz v. Turkey*, no. 51479/00, presuda od 10. novembra 2005, ili *Bursuc v. Romania*, no. 42066/98, presuda od 12. oktobra 2004, itd.).

Podnosilac predstavke mora da podnese u pismenom obliku sve zahteve u stavkama, zajedno sa svim pratećim dokumentima kojima ih potkrepljuje, u roku koji mu je određen za podnošenje zapažanja, sem ako predsednik veća ne naloži drugačije, a u slučaju propusta da se to učini veće može da odbije zahtev, u celini⁶ ili delimično. Svi zahtevi podnosioca se prosleđuju suprotnoj strani na komentar. To faktički znači da Sud očekuje od aplikanta, da zahtev za naknadu štete precizno formuliše i podnese u brojkama za svaki pojedinačni trošak i priloži sve uverljive dokaze bez čega ne može da se dosudi odšteta. Sud će odbiti sve zahteve koji su podneti u okviru obrasca predstavke i koji nisu ponovljeni u kasnijoj fazi postupka. Iako Sud traži precizno formulisane zahteve, kao i dokaze o troškovima da bi dosudio odštetu, u sudskoj praksi se javljaju brojni slučajevi u kojima je dosuđena naknada štete uprkos neispunjenosti zahtevanih formalnosti, a takvo postupanje Suda objašnjava se činjenicom da se i sam Sud u svojoj praksi striktno ne pridržava uslova propisanih poslovnikom, već povremeno odstupa od njih⁷.

Pravilo 75. Poslovnika Suda predviđa način na koji se donosi odluka o pravičnoj naknadi, odnosno naknadi štete. Kada veće Suda zaključi da je došlo do povrede Konvencije ili Protokola uz nju, u istoj presudi usvaja i odluku o primeni člana 41. Konvencije, ukoliko postoji zahtev podnosioca i ako je to pitanje pokrenuto u skladu sa pravilom 60. Poslovnika Suda i spremno za odluku. Međutim ukoliko pomenuto pitanje nije spremno za odluku, veće Suda ga zadržava u celini ili delimično i utvrđuje dalji tok postupka. Za donošenje odluke o primeni člana 41. Konvencije, veće Suda će ukoliko je to ikako moguće, činiti iste sudije koje su sudile i o meritumu stvari. Ako ipak, nije moguće okupiti izvorni sastav veća Suda, predsednik Suda ga popunjava ili ga sastavlja žrebom. Pri dosuđivanju pravične naknade koja se temelji na članu 41. Konvencije, veće Suda može naložiti da, ako se namirenje ne izvrši u predviđenom roku, obračunava kamata na dosuđeni iznos.

U situaciji kada je Sud obavešten da su oštećena stranka i odgovorna ugovorna strana postigle sporazum, on će ispitati pravičnost sporazuma i, ako utvrdi da je isti pravičan, briše predmet sa liste u skladu sa pravilom 44. stav 2. Poslovnika Suda. Do sporazu-

⁶ U slučaju *Filipović v. Serbia*, no. 27935/05, presuda od 20. novembra 2007. godine, Sud je odbio dodelu pravične naknade zbog neblagovremenog podnošenja zahteva (šest meseci zakašnjenja), dok u slučaju *Bulović v. Serbia*, no. 14145/04, presuda od 01. aprila 2008. godine, Sud je takođe odbio dodelu pravične naknade zbog samo devet dana zakašnjenja zahteva (rok je bio 22. oktobar 2007, a zahtev je poslat 31. oktobra 2007. godine).

⁷ V. Čorić, A. Knežević Bojović, S. Vukadinović, "Odštetni zahtevi pred evropskim nadnacionalnim sudovima" *Naknada štete i osiguranje - savremeni izazovi*, Udruženje za odštetno pravo, Institut za uporedno pravo i Pravosudna akademija, Beograd 2016, 176.

ma između oštećene strane i države odgovorne za kršenje prava zagarantovane Konvencijom najčešće dolazi kada se radi o velikim svotama naknade štete⁸. Ukoliko Sud tako presudi, rok za isplatu iznosi tri meseca od datuma kada je presuda postala pravosnažna i obavezujuća. U slučaju kašnjenja isplate Sud određuje kamatnu stopu u odnosu na marginalnu kamatnu stopu koja se primenjuje na zajmove Evropske centralne banke. Prema članu 46. stav 2. Konvencije, sve pravosnažne presude Suda se šalju Komitetu ministara koji nadgleda njihovo izvršavanje, što praktično znači da se od samih vlada država članica na koje se presude donose, očekuje da dostave izveštaje o svim preduzetim merama u smislu sprovođenja presuda Suda, a u vezi sa isplatom pravične naknade, odnosno naknade štete. U slučaju da država odbija da se povinuje presudi Suda stalno se donose nove rezolucije u kojima se koriste i pretnje prestankom članstva u Savetu Evrope ili se i druge članice SE pozivaju da preduzmu mere protiv države prekršioca koja odbija da sprovede odluku Suda (na primer u slučaju Loizidou protiv Turske⁹ stalno su donošene rezolucije protiv Turske koja je od 1998. godine do decembra 2003. godine odbijala da plati iznos dosuđen presudom Suda na ime pravične naknade, a uslov poštovanja presuda Suda uključen je 2003. godine u Sporazum o pridruživanju između Turske i EU, kada je Turska najzad isplatila dosuđeni iznos)¹⁰. Pravično zadovoljenje je jedina mera po Konvenciji sa kojom Sud može nešto da naloži državi i to ne predstavlja problem jer je to direktna obaveza koja se jasno može izvršiti¹¹.

3. Naknada štete u jurisprudenciji Suda

Prva presuda kojom je Sud dodelio pravično zadovoljenje je bila u slučaju Ringeisen protiv Austrije¹², dok se u današnje vreme sudska praksa uveliko razvila, pa imamo veliki broj slučajeva dosuđenih naknada za štetu na zahtev aplikanata. Prilikom samog odlučivanja o naknadi štete Sud sagledava uzročno-posledičnu vezu između navedene štete i kršenja prava iz Konvencije, koju oštećena strana mora jasno i nedvosmisleno da dokaže. Sud može da dosudi naknadu štete jedino ako ta šteta proizilazi iz dokazanog kršenja prava iz Konvencije, ali ne ako su žalbeni navodi proglašeni neprihvatljivim u nekoj od ranijih faza postupka. Obzirom da je jako teško odrediti tačnu naknadu štete, bilo da je ona materijalne ili nematerijalne prirode, a pravna akta koja regulišu ovu oblast su nedovoljno precizna, ostaje da sam Sud kroz svoju praksu izgradi pravi-

⁸ Tako, npr. u slučaju *G.N. and others v. Italy*, no. 43134/05. presuda od 1. decembra 2009. je došlo do sporazuma oštećenih i Italije, koja je na ime odštete uplatila 2.324.056 evra zbog kršenja prava iz člana 2. i člana 14. a u vezi člana 2. Konvencije.

⁹ *Loizidou v. Turkey*, no. 15318/89. presuda od 18. decembra 1996.

¹⁰ S. Carić, "Izvršavanje presuda Evropskog suda za ljudska prava i nadzor nad Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava"

www.ecmi.de/fileadmin/doc/Implementing_Human_Rights/Srpski/Izvestavanje%20i%20monitoring/Trening/Prezentacije/Evropski%20sud.pdf, 31. 05. 2017

¹¹ V. E. Lambert Abdelgawad, *L'exécution des arrêts de la Cour européenne des Droits de l'Homme*, Editions du Conseil de l'Europe, Strasbourg 2008, 14.

¹² *Ringeisen v. Austrija*, no. 2614/65, presuda od 16. jula 1971.

čan model određivanja nadoknade. Ali tu dolazi do sukoba različitih mišljenja i pogleda samih sudija¹³, tako da je jurisprudencija Suda po pitanju nakade štete dosta neujednačena. I ne samo da je nekoherentna, već u mnogim slučajevima presude po pitanju pravičnog zadovoljenja se ne donose jednoglasno, već neke sudije izdvajaju svoje mišljenje i ukazuju da praksa Suda ukazuje na potpuno drugačija rešenja ili da uopšte ni ne odgovaraju prilikama u dotičnoj državi. Između ostalog, sudije P. Lorenzen i N. Vajić u slučaju *Ouranio Toxo and others, v. Greece*, no. 74989/01, presuda od 20. januara 2006, su izdvojile mišljenje i ukazale da dosuđena naknada moralne štete je u potpunoj suprotnosti sa praksom Suda, ili u slučaju *Holomiov v. Moldova*, no. 30649/05, presuda od 7. novembra 2006, sudija S. Pavlovski je smatrao da dosuđena naknada štete previsoka i ne odgovara realnoj ekonomskoj situaciji koja vlada u Moldaviji, a i u nije u saglasnosti sa sličnim već presuđenim predmetima.

Podnosilac predstavke može da očekuje da dobije samo materijalno zadovoljenje zbog pretrpljenih posledica kršenja prava iz Konvencije, jer Sud nema praksu da kažnjava Visoku stranu ugovornicu, koja je odgovorna ili je prouzrokovala kršenje prava, mada je ova konstatacija veoma problematična¹⁴. Međutim, dešava se da same države da bi predupredile donošenje presuda Suda o kršenju prava, često same menjale zakonska ili podzakonska akta¹⁵, kao i sudijska tumačenja¹⁶ i time otklanja uslove koji su doveli do povrede Konvencije. Raspon pravične naknade koje Sud dosuđuje može biti veoma širok, tako u slučaju *Engel* i drugi protiv Holandije¹⁷ jednom od aplikanata je dosuđena simbolična naknada od 100 holandskih guldena, dok u slučaju *Carbonara* i *Ventura* protiv Italije¹⁸ zbog kršenja prava iz Protokola 1, član 1. Konvencije Sud je dodelio sve ukupnu naknadu od oko 1, 385.394. evra. Ima slučajeva gde Sud ne presuđuje pravično zadovoljenje, jer smatra da sama konstatacija da su prekršena prava zagaranтована Konvencijom sasvim dovoljna. Tako u slučaju *Matijašević* protiv Srbije¹⁹ Sud je ustanovio povredu člana 6. stav 2, ali ne i pravično zadovoljenje, iako je aplikant tražio naknadu nematerijalne štete u iznosu od 50.000 evra. Najčešće zahtevi za naknadu štete koje podnose aplikanti su nesrazmerno viši od onih koje im Sud u presudi dodeli, tako npr. u slučaju *Šleževičius* protiv Litvanije²⁰ gde zbog navodne zloupotrebe položaja i finansijskih malverzacija 1996. godine, aplikant je bio prinuđen da podnese ostavku na premijersku funkciju, a svi bankovni računi su mu blokirani. Sudski postupak pred do-

¹³ V. G. Cohen-Jonathan, J.-F. Flauss, "Cour européenne des droits de l'homme et droit international général, , *Annuaire francais de droit international*, vol. 48, 2002, 686-688.

¹⁴ Među autorima ne postoji ujednačeno mišljenje da li je kaznena naknada štete dozvoljena i u skladu sa funkcijom Suda. Videti slučaj *Kipar* protiv Turske, kao i viđenje L. Favoreu et al., *Droit des libertés fondamentales*, Précis Dalloz, Paris 2012, 510.

¹⁵ *Benzan v. Croatia*, no. 62912/00, presuda od 8. novembra 2002.

¹⁶ *Borgers v. Belgium*, no. 12005/86, presuda od 30. oktobra 1991.

¹⁷ *Engel and others v. The Netherlands*, nos. 5100/71, 5101/71, presuda od 23. novembra 1976.

¹⁸ *Carbonara and Ventura v. Italy*, no. 24638/94, presuda od 30. maja 2000.

¹⁹ *Matijašević v. Serbia*, no. 23037/04, presuda od 19. septembra 2006.

²⁰ *Šleževičius v. Lithuania*, no. 55479/00, presuda od 13. novembra 2001.

maćim sudom je trajao sve do 18. aprila 2000. godine kada je javni tužilac prekinuo postupak zbog nedostatka dokaza o krivici i nepostojanja krivičnog dela u nekim delovima optužnice. Aplikant je podneo predstavku Sudu, žaleći se na kršenju člana 6. stava 1. Konvencije, odnosno pravo na pravično suđenje u razumnom roku, zbog dužine trajanja sudskog postupka pred domaćim sudom koji je trajao 4 godine, 2 meseca i 25 dana, i tražio naknadu od 30.589 litvanskih litasa na ime materijalne štete, zatim 1.000.000. litasa na ime nematerijalne štete i 260.000 litasa na ime sudskih i ostalih troškova. Sud je smatrao da je prekršeno pravo zagantovano Konvencijom ali da su tražene sume previsoke i doneo presudu i dodelio naknadu štete u iznosu od 30.000 litasa na ime nematerijalne štete, kao i 70.000 litasa na ime sudskih i ostalih troškova postupka. Slično je bilo i u slučaju *Estrikh protiv Letonije*²¹, gde Sud je dodelio naknadu nematerijalne štete u iznosu od 5.000 evra iako je aplikant tražio 100.000 evra.

Kada Sud donese odluku o naknadi štete na osnovu člana 41. Konvencije, on može da dosudi odštetu za materijalnu štetu, nematerijalnu štetu i sudske i ostale troškove.

3.1. Materijalna šteta

U Praktičnom uputstvu zahteva za pravično zadovoljenje²² se kaže kada je reč o materijalnoj šteti, princip je takav da podnosioca treba staviti, koliko god je to moguće, u situaciju u kojoj bi se nalazio da nije došlo do kršenja Konvencije, odnosno o povraćaju u pređašnje stanje, što podrazumeva naknadu za stvarnu štetu (ili čak i vraćanje ako je reč o imovini)²³ i izmaklu dobit (korist)²⁴. Podnosilac predstave mora da dokaže da mu je kršenjem prava zagantovanim Konvencijom prouzrokovana šteta i pri tome je u obavezi da dostavi sva relevantna dokumenta i potvrde kojim to dokazuje i to ne samo postojanje štete već i visinu štete. Naknada koju dodeljuje Sud odgovara celokupnom iznosu štete ali obzirom da često stvarnu štetu je nemoguće precizno izračunati, Sud vrši procenu na osnovu podataka koji su mu na raspolaganju. Mada, Sud može da dosudi i nižu materijalnu vrednost štete od one koja bi objektivno odgovarala celokupnom pretrpljenom gubitku. Svakako jedna od najvećih naknada materijalne štete je dosuđena u slučaju *OAO Neftyanaya kompaniya Yukos protiv Rusije*²⁵, prilikom koje je Sud na ime materijalne štete dosudio čak 1.866.104.634 evra, ali veliko je pitanje da li i kada će država da isplati tu naknadu, jer je kompanija Yukos bankrotirala 2006. godine a i zbog činjenice da ovaj slučaj ima izraženu političku pozadinu. Visoka materi-

²¹ *Estrikh v. Latvia*, no. 73819/01, presuda od 18. januara 2007.

²² Praktično uputstvo zahteva za pravično zadovoljenje je ozvaničeno po odobrenju predsednika Suda 28. marta 2007. godine, shodno članu 32. Poslovnika Suda.

²³ *V. Brumarescu v. Romania*, no. 28342/95, presuda od 28. oktobra 1999;

²⁴ *V. Kremer and Others v. the Czech Republic*, no. 35376/97, presuda od 03. marta 2000; *Kanala v. Slovakia*, no. 57239/00, presuda od 14. oktobra 2008. U slučaju *Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség v. Hungary*, no. 54977/12 presuda od 28. juna 2016, Sud nije distancirao materijalnu naknadu od izmakle dobiti, već je presudio jedinstvenu naknadu štete.

²⁵ *OAO Neftyanaya kompaniya Yukos v. Russia*, app. 14902/04, presuda od 31 jula 2014.

jalna odšteta je dodeljena i u slučaju Scordino protiv Italije²⁶, u kojoj je Sud konstatovao povredu Protokola 1, član 1, pravo na slobodno uživanje sopstvene imovine i tom prilikom odredio da se aplikantu isplati suma od 3.300.000 evra na ime naknade materijalne štete. Sud može da dodeli naknadu materijalne štete ukoliko postoji razlika između tržišne cene nepokretnosti koja je bila eksproprisana i cene koju je država platila oštećenoj strani²⁷, ili čak i naknadu materijalne štete zbog gubitka kamate²⁸.

3.2. Nematerijalna šteta

Kada Sud dosuđuje nematerijalnu štetu ima za cilj da pruži novčanu nadoknadu za pretrpljene duševne ili fizičke bolove prouzrokovane kršenjem Konvencije. Obzirom da je veoma teško proceniti nematerijalnu štetu, Sud kada ustanovi da ona postoji, prilikom određivanja novčane nadoknade, vodi se principom pravičnosti, često prihvatajući pravila koja su proistekla iz sudske prakse. Kao i kod zahteva za pravičnu nadoknadu materijalne štete i prilikom zahteva za naknadu nematerijalne štete, podnosilac predstavke mora da tačno precizira visinu sume koju smatra da treba da mu bude dodeljena zbog nastale štete kršenjem Konvencije. "Sud ukazuje na to da ne postoji izričita odredba o nematerijalnoj šteti. Razvijajući standard u praksi Sud je razlikovao situacije u kojima je tužilac pretrpeo očiglednu traumu, fizičku ili psihičku, bol i patnju, stres, ankcioznost, frustraciju, osećaj nepravde ili poniženja, dugotrajne neizvesnosti, poremećaje u životu, stvarni gubitak mogućnost... od onih situacija u kojima je javna osuda povrede koju je pretrpeo tužilac, u obavezujućoj presudi za državu ugovornicu, dovoljna da obezbedi obeštećenje. U velikom broju slučajeva, kada zakoni, postupci ili praksa ne ispunjavaju standarde Konvencije ovo je dovoljno da se ispravi povreda. U pojedinim situacijama, ipak, povreda se zbog svoje prirode i stepena mora smatrati od uticaja na psihičko stanje tužioca u meri u kojoj se zahteva nešto više. Ovi faktori ne omogućavaju precizan obračun niti kvantifikaciju. Niti je funkcija Suda ista kao i funkcija domaćih odštetnih mehanizama gde bi Sud utvrdio odgovornost i shodnu naknadu između parničnih strana. Vodeće načelo za Sud je pravičnost, koja pre svega podrazumeva fleksibilnost i objektivnu procenu pravičnog, poštenog i razumnog u okolnostima i konkretnog slučaja, pri tome uključujući ne samo položaj tužioca već i celokupni kontekst u kojem je došlo do povrede,²⁹. Kako se u Praktičnom uputstvu zahteva za pravično zadovoljenje precizira, svaki podnosilac predstavke koji smatra da je žrtva višestrukog kršenja Konvencije, može da traži paušalnu sumu koja bi trebalo da pokrije celokupnu štetu pretrpljenu za sva navodna kršenja ili pak pojedinačne sume za svako pojedinačno kršenje Konvencije koje je pretrpeo. Nematerijalnu štetu, pored pojedinaca,

²⁶ *Scordino v. Italy*, no. 43662/98, presuda od 6. marta 2007.

²⁷ *Urbarska Obec Trencianske Biskupice v. Slovakia*, no. 74258/01, presuda od 27. januara 2009.

²⁸ *Ghigo v. Malta*, no. 31122/05, presuda od 17. jula 2008.

²⁹ S. Đajić, "Naknada nematerijalne štete u postupku pred Evropskim sudom za ljudska prava: Kipar protiv Turske, , *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2014, 3, 199.

mogu da traže i političke partije³⁰, različita udruženja³¹ ili privredna društva³², ukoliko smatraju da su im povređena Konvencijom zagarantovana prava.

Prva presuda koju je Sud doneo u međudržavnom sporu i pri tome dosudio naknadu nematerijalne štete je bio slučaj Kipar protiv Turske³³. Nakon sukoba pripadnika grčke i turske etničke zajednice na Kipru 1974. godine, dolazi do agresije Turske i okupacije severnog dela Kipra i tom prilikom dolazi do brojnih slučajeva kršenja ljudskih prava etničkih Grka, zbog čega je Kipar pokrenuo međunarodni spor i tužio Tursku 1994. godine. Sud je 2001. godine doneo presudu konstatujući da je Turska odgovorna za povrede prava na život, zabrane mučenja i prava na ličnu bezbednost Grka koji žive na Kipru, ali nije doneo presudu o naknadi štete. Tek 2014. godine Sud je dosudio naknadu nematerijalne štete u iznosu od 90 miliona evra, što predstavlja najviši iznos dosuđene naknade u praksi Suda. Posebno interesantno je što je u ovom slučaju došlo do evidentnog kaznenog karaktera naknade nematerijalne štete, što se najbolje vidi u izdvojenom mišljenju sudija de Albuquerkija i Vučinića: "Kada Sud donosi naknadu štete u iznosu koji je veći od same štete ili čak kada je ona izrečena nezavisno od postojanja odštetnog zahteva, priroda pravičnog zadovoljenja više nije restitutivna već kaznena. Osnovni cilj ovakve sankcije više nije da obezbedi oštećenom licu položaj u kojem bi bio da nije došlo do povrede, jer oštećeno lice ni ne postavlja odštetni zahtev ili zahteva manju naknadu. Prema tome, osnovna svrha ove sankcije je da kazni odgovornu državu i spreči ponavljanje obrasca protivpravnog ponašanja odgovorne države ili drugih država ugovornica Konvencije... Sud prihvata mogućnost kaznene odštete u najmanje tri situacije: kada postoje teške povrede ljudskih prava naročito onda kada se te povrede ponavljaju ili traju duži vremenski period, kada postoji dugotrajno i namerno neizvršavanje presuda, i u onim situacijama kada tužena država ograničava tužiocima pristup Sudu. U svim ovim situacijama reč je o gruboj nepažnji ili nameri koju Sud kažnjava,³⁴ Sud presuđuje nematerijalnu štetu najčešće kada su povređeni članovi 5, 6, 8. i član 1. Protokola I Konvencije³⁵

3.3. Sudski i ostali troškovi

Sud može da dodeli podnosiocu predstavke nadoknadu troškova koje je ima, bilo u postupku pred domaćim sudovima, kao i u postupku pred samim Sudom, a ti

³⁰ *Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey*, no. 23885/94, presuda od 8. decembra 1999.

³¹ *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria*, no. 15153/89, presuda od 19. decembra 1994.

³² *Comingersoll S.A. v. Portugal*, no. 35383/97, presuda od 6. aprila 2000.

³³ *Cyprus v. Turkey*, no. 25781/00, presuda za povredu Konvencije od 10. maja 2001. godinem a presuda kojom se izriče nematerijalna šteta od 12. maja 2014.

³⁴ V. paragrafe 13. i 18. mišljenja sudija Punta de Albuquerija i Vučinića uz presudu u predmetu Kipar protiv Turske, navedeno prema S. Đajić, 201.

³⁵ V. B. Fontana, "Damage Awards for Human Rights Violations in the European and Inter-American Courts of Human Rights", *Santa Clara Review* vol. 31, 4/1991, 1141-1147.

troškovi obično obuhvataju troškove advokata, odnosno njihov honorar, sudske takse, ali i troškove puta i boravka, naročito u slučajevima kada je neophodno njihovo prisustvo u javnom saslušanju pred Sudom, kao i troškove usluga veštaka, poštarine, kopiranja i tome slično. Sud za pravdanje troškova traži dokaze koji moraju da budu precizni, što podrazumeva sve detaljne račune, troškovnike i ostale relevantne dokaze. Sud odbacuje zahteve za troškove koji se tiču žalbenih navoda za koje nije utvrđeno da su doveli do kršenja Konvencije, ili ih je Sud već proglasio neprihvatljivim, tako da se preporučuje da podnosilac, ako to želi, navede sve troškove u vezi sa svakim žalbenim navodom pojedinačno. Svi troškovi podnosioca predstavke moraju da budu stvarni, neophodni i razumni. Od troškova koje je podnosilac platio ili ima zakonsku, odnosno ugovornu obavezu da ih plati oduzimaju se troškovi pravne pomoći koje mu je bila dodeljena za troškove postupka od strane Saveta Evrope ili domaćih vlasti. Neophodni troškovi su oni koje je podnosilac u obavezi da plati radi sprečavanja kršenja Konvencije, odnosno ispravljanja štetnih dejstava koje su nastale njenim kršenjem. Sume troškova koje Sud smatra da su viši neće biti isplaćeni, već će sam Sud dodeliti sumu koju smatra razumnom po svojoj proceni. Obično kada tužena strana nema primedbe na naknadu za sudske i ostale troškove, Sud u presudi određuje tražene troškove u celini³⁶. Međutim, ukoliko tužena strana ima primedbe na naknadu troškova, Sud po slobodnoj proceduri određuje koliko će se isplatiti za sudske i ostale troškove³⁷. Upravo sudijska slobodna procena, koja i kolika naknada će biti isplaćena na ime sudskih i ostalih troškova, dovodi do velikih disproporcija u određivanju naknade. To posebno dolazi do izražaja, jer sudije u presudama prave velike razlike između procene troškova advokata od države do države³⁸.

4. Završna razmatranja

Od trenutka kada je Sud naknadu štete, odnosno pravično zadovoljenje, u široj meri počeo da presuđuje, sistem zaštite ljudskih prava zagarantovan Konvencijom je unapređen i postao je znatno pravičniji. Ali od samog početka najveći problem instituta naknade štete pred Sudom, je predstavljalo neprecizno pravno definisanje same procedure pravičnog zadovoljenja u aktima Saveta Evrope. Iz tog razloga glavni pravni izvor, pored malobrojnih akata, predstavlja jurisprudencija Suda. Profesor Paul Tavernier

³⁶ *Todorova and others v. Bulgaria*, nos. 48380/99, 51362/99 i 60036/01, presuda od 24. aprila 2008; *McGoff* (ECHR Ser. A. no. 83).

³⁷ *Oferta Plus S.R.L. v. Moldova*, no. 14385/04, presuda od 19. decembra 2006; *Piersack* (ECHR Ser. A, no. 88); *Young, James and Webster*, (ECHR Ser. A no. 55).

³⁸ Npr. *Tehnogradnja doo v. Serbia*, nos 35081/10, 68117/13, presuda od 14. marta 2017, aplikant je tražio 3950 evra za troškove advokata i za ostale troškove 12.317 evra, a Sud je presudio 500 evra za sve troškove. Nasuprot tome u slučaju *Meltex ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia*, no. 32283/04, presuda od 17. juna 2008, od traženih 19.124 evra za advokatske troškove i 3.796 evra za ostale troškove, Sud je dodelio 10.000 evra. Slično i u predmetu *F. v. Switzerland*, 128-I Eur. Ct. H.R. (ser. A) (1987), za troškove advokata Sud je dodelio 8.326 evra.

napominje da "sistem pravičnog zadovoljenja predstavlja nezamenljivo i stameno sidro u međunarodnom pravu i pravu međunarodne odgovornosti, ali nažalost Sud nije dosledno izabrao taj put ni u prošlosti, ali nije spreman ni u budućnosti, što dovodi često da je njegova praksa nepredvidiva i nasumična,³⁹. Zato je neophodno da Sud revidira svoja tumačenja i unapredi jurisprudenciju u cilju objektivnog presuđivanja naknade štete. To bi značilo da se uvedu dodatni pravni kriterijumi, kao i da se ujednači sudska praksa, upravo da ne bi bilo drastične disproporcije u različitim slučajevima oko naknade štete, odnosno, pravičnog zadovoljenja.

**CLAIMS FOR DAMAGES AND JURISPRUDENCE
OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Summary : In this paper, the author examine the claims for damages through the prism of the jurisprudence of the European Court of Human Rights. In order to get a real insight into the legal the legal regulation of claims for damages, or just satisfaction in addition to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as the few other acts of the Council of Europe, it is necessary to consider, above all, the jurisprudence of the Court. However, the practice of the Court points to the disproportion of various court interpretations and judgments in respect of claims for damages. The harmonization of jurisprudence and the legal strengthening of the institution of just satisfaction would be the right way to improve the protection of the rights set forth in the Convention and system of justice.

Key words : , claims for damages, just satisfaction, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, jurisprudence

³⁹ P. Tavernier, "La contribution de la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme relative au droit de la responsabilité internationale en matière de réparation - une remise en cause nécessaire, , *Revue trimestrielle des droits de l'homme* 72/2007, 950.